

УДК 82
ББК 83.3

**ЗИКРИ ЧАШНИ САДА ДАР
АШЪОРИ ШОИРОНИ
АРАБИЗАБОНИ ФОРСУ ТОЧИК
(ҚАРНҲОИ IX-X)**

Ҳомидиён Ҳикматишоҳ Комилӣ,
н.и.филол, дотсенти кафедраи филологияи
араби МДТ “ДДХ ба номи акад. Б. Гафуров”
(Тоҷикистон, Хучанд)

**ОТРАЖЕНИЕ ПРАЗДНИКА
САДА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ
АРАБОЯЗЫЧНЫХ ПЕРСИДСКО-
ТАДЖИКСКИХ ПОЭТОВ
(IX-X ВЕК)**

Ҳомидиён Ҳикматишоҳ Комили,
к.филол. н., доцент кафедры арабской
филологии ГОУ “ХГУ им. акад. Б. Гафурова”
(Таджикистан, Худжанд)

**REFLECTION OF SAD-HOLIDAY IN
THE WORKS OF PERSIAN-TAJIK
POETS (IX-X CENTURIES) WRITTEN
IN ARABIC**

Homidiyon Hikmatshoh Komili, candidate of
philological sciences, Associate Professor of the
department of Arabic literature under the SEI
“KhSU named after acad. B.Gafurov” (Tajikistan,
Khujand) **E-MAIL:** komili1978@mail.ru

Калидвожаҳо: давраи арабизабони адабиёти форсу тоҷик, шоирони арабисарои форсу тоҷик, Меҳёри Дайламі, Абулқосим ал-Матраз, чаши Сада, чаши Навруз, таъсир ба фарҳанги арабӣ

Анъанаи таҷлили чашиҳои бостони Эрон – Сада ва Наврӯз баъди барқарор гардидани ислом дар Эронӣ Фарбӣ дар қаламрави давлатҳои Оли Бӯя ва Оли Зиёр дар асоси эҷодиёти шоирони арабисарои эронитабор ба риштаи таҳлил кашида шудааст. Зикр гардидааст, ки анъанаҳои халқҳои эронитабор ба адабиёти араб таъсири назаррас расонидаанд, ки дар ин бобат вуруди унсурҳои лексикӣ форсӣ ба забони арабӣ, аз ҷумла номҳои идҳои Сада, Меҳргон, Наврӯз дар гунаҳои муарраби Садақу Меҳрҷон ва Найруз шаҳодат медиҳанд. Ашъори ба чаши Сада бахшидаи шоирони арабисарои эронитабор Меҳёри Дайлами, Абулқосим ал-Матраз баррасӣ гардидааст. Қайд шудааст, ки ба чашиҳои қадимаи эронӣ на танҳо асарҳои манзум, инчунин рисолаҳои мансур низ бахшида шудаанд, ки намунаи он “Китоб-ул-аъёд ва фазоили-л-Найруз”-и вазири Оли Бӯя Соҳиб ибни Аббод мебошад.

Ключевые слова: арабоязычный период персидско-таджикской литературы, арабоязычные персидско-таджикские поэты, Меъёр Дайлами, Абулькасым аль-Матраз, праздник Сада, праздник Навруз, влияние на арабскую культуру

Проанализированы традиции отмечания древнеиранских праздников Сада и Навруз после установления ислама в Западном Иране на территории государств Зияридов и Бувайхидов на основе творчества арабоязычных поэтов персидского происхождения. Отмечается, что культурные традиции ираноязычных народов оказали большое влияние на арабскую литературу. Об этом свидетельствует проникновение персидско-таджикских лексических элементов в арабский язык, в частности названий праздников Сада, Меҳргон и Навруз в арабизированной форме – Садак, Меҳрджон, Найруз. Изучены произведения арабоязычных поэтов персидского происхождения, Меҳёра

Дайлами, Абулкасыма аль-Матраза и других, посвященные описанию праздника Сада. Отмечается, что древнеиранским праздникам посвящены не только поэтические произведения, но и прозаические трактаты, образцом которых можно считать книгу известного бувайхидского визиря Сохиба ибн Аббада “Китаб аль-а`яд ва фазоили-н-Найруз” (“Книга о праздниках и достоинствах Навруза”).

Key-words: *the period of Persian-Tajik literature written in Arabic, Persian-Tajik poets who wrote in Arabic, Mehyor Dailami, Abulkasym al-Matraz, Sad-holiday, Navruz-holiday, influence over Arabian culture*

The article dwells on the traditions of celebrating ancient Iranian holidays Sad and Navruz after the establishment of Islam in Western Iran on the territory of Ziyarids` and Buvayhids` states; the creation of Arabic-speaking poets of Persian origin serving as a ground. It is underscored that cultural traditions of Iranian peoples exerted a great sway over Arabian literature. Penetration of Persian-Tajik lexical elements into the Arabic language testifies to it; the names of the holidays Sad, Mekhrigon and Navruz in Arabic pronunciation sound as Sadak, Mekhrijahn, Nayruz. The author has studied the works of Arabic-speaking poets of Persian origin, such as Nishopuri Mustavfi, Mekhyor Dailami, Abulkasym al-Matraz and others. He marks that not only poetical productions are devoted to ancient Iranian holidays, but prosaic treatises either; the pattern of the latter is objectified by the book of the famous vezir of Buvayhids Soh ibn Abod “Kitab al-a`Yad va Fazoili-n-Nayruz” (“The Book about Holidays and Virtues of Navruz”).

Чашни Сада яке аз идҳои қадимаи анъанавии тоисломии мардуми эронитабор ба ҳисоб меравад, ки таърихи кӯҳан дошта, тӯли қарнҳои зиёд дар манотиқи мухталифи Эронзамин таҷлил мегардид. Баъди интишори дини ислом ва фарҳангу забони арабӣ дар қаламрави Эронзамин низ ин иди миллии идома дошта, дар манотиқи мухталифи форсизабонон, аз ҷумла ғарбии Эрон дар ҳудуди ҳукумати Зиёриёну Бувайҳиён чашн гирифта мешуд. Шоҳону амирони эронӣ ин идро, ки аз ниёгонашон чун анъанаи миллии аҷдодӣ боқӣ монда буд, бо шукӯҳу шаҳомати ҳос чашн мегирифтанд. Бино ба маълумоти аксари сарчашмаҳои таърихӣ, аввалин нафаре, ки баъди пазируфтани дини ислом чашни Садаро аз сари нав оғоз намуд, асосгузори давлати Зиёриёни эронитабор Мардовичи Зиёри мебошад. Дар ин бора муаллифи “Таҷориб-ул-улам” чунин менависад: “Чун шаби оташафрӯзии чашни Сада наздик мешуд, бо фармони Мардовичи Зиёри дар талу тепаҳои атрофи шаҳри Исфаҳон ҳезуму хошок чамъоварӣ шуда, дар он шаб оташ афрӯхта мешуд ” [9, 2, 271]. Таҷлили чашни Сада дар қаламрави амирону вазирони Бувайҳӣ низ ривоч дошт, ки ин нуқтаро муаллифи “Ятимат-уд-дахр фӣ маҳосини аҳли-л-аср” дар китоби худ низ таъкид намудааст [3, 3,324]. Табиист, ки шоирону суҳансароёни ҳавзаҳои адабии сулолаҳои мазкур, аз қабиле Абулфазл ибни Амид (ваф:360/970), Абулфатҳ ибни Амид (337/947-367/977), Соҳиб ибни Аббод (326/937-385/995), Бадеуззамони Ҳамадонӣ (358/969-398/1008), Абӯбақри Хоразмӣ (323/933. ваф. 383/993 ё 393/1003), Абӯалии Мискавайҳ (325/936-421/1030), Ибни Ҳаҷҷоҷ (тав. ва ваф. номаълум), Абуисҳоқ Собии Ҳарронӣ (313/925-384/994), Абулқосими Заъфаронӣ (тав. ва ваф. номаълум), Ибни Саъдон (ваф.374/984), Ҳорун ибни Муначчим (276/889-352/963), Қозии Гургонӣ (ваф:392/1001), Абулҳусайни Чавҳарӣ (тав. ва ваф.номаълум), Абулаббос Иброҳими Заббӣ (ваф.399/1008), Абӯсаъиди Рустамӣ (тав. ва ваф.номаълум), Абдуссамад ибни Бобак (ваф.410/1020),

Абулхусайни Бадехӣ (тав. ва ваф. номаълум), Абулҳасан ибни Фориси Луғавӣ (329/941-395/1004), Абулхусайни Ҷувайрӣ (тав. ва ваф. номаълум), Абулфараҷи Исфаҳонӣ (284/894-356/966), Абулғало Асади Исфаҳонӣ (тав. ва ваф. номаълум), Ҳасан ибни Муҳаммади Муҳаллабӣ (291/903-352/963), Хозини Исфаҳонӣ (тав. ва ваф. номаълум), Абӯмансур ибни Ҷабон (тав. ва ваф. номаълум), Абулфайёз Табарӣ (тав. ва ваф. номаълум), Абӯсаъд Наср ибни Яъқуб (тав. ва ваф. номаълум) ва дигарон дар осори манзуму мансури худ ба мавзӯи ва суннатҳои адабиёти аҷдоии худ, яъне адаби форсу тоҷик аҳамияти хосса меоданд. Аз ҷумла, онҳо мақоми хоссаи иду маросимҳои тоисломии эронӣ, чун чашни Меҳргон, Сада ва Наврӯзро дар осори худ таъкид карда, нисбат ба ойину суннатҳои қадимаи ниёғони худ тавачҷуҳи махсус зоҳир менамуданд. Мавриди зикр аст, ки чашнҳои мазкур бо ном ва истилоҳҳои тоҷикии худ тавонистаанд, ворида адабиёти араб ва адаби арабизабони форсу тоҷик гарданд. Масалан, вожаи "نوروز" "наврӯз" бо каме тағйирот дар адабиёти араб бо истилоҳ "نيروز" "найрӯз" ва калимаи "مهرگان" "меҳргон" бошад дар гунаи "مهرجان" "меҳрҷон" дар адабиёти араб ва адаби арабизабони форсу тоҷик ба назар мерасад. Аммо, вожаи "سده" "сада"-и форсӣ-тоҷикӣ нисбат ба калимаҳои "наврӯз" ва "меҳргон" бо андаке аз тағйироти ҳарфҳои аслии калима, яъне шакли зоҳирии форсии худро дигаргун намуда, ба адаби арабӣ ворид шудааст. Аз ҷумла, онро дар гунаи "سذق" "сазақ", ки шакли муарраби форсии Сада аст ва он аз калимаи "сад"-и форсӣ-тоҷикӣ гирифта шудааст, дар осори манзум ва мансури арабӣ метавон пайдо намуд.

Масалан, Абусолеҳ ибни Саҳл ибни Аҳмад ибни Нишопурии Муствафӣ шоири арабизабони форсу тоҷик (тав. ва ваф. номаълум) дар яке аз қасоиди худ чашни Садаро тавсиф намуда, баъзе аз хасоиси хоси онро таъкид кардааст:

من البرّ ما جلّ منه ودقّ	أرى الناسَ يهتدون ما استظرفوا
يقيمون ربّما لهذا السّدق	وكلّ بقدر امكانهم
فجئتُ السّكيت غداة السّبِق	وأصيحّتُ عن شأوهم قاصراً
لأنفذتها نحوكم في طبق (3, 5, 310)	ولو كان في قبضتي مُهجتِي

(Тарҷума: Мардумро мебинам, чи каму чи беш аз некие, ки онро писандидаанд, ба дигарон ҳада мекунамд.

Ва ҳар яки онҳо ба андозаи имконияташ он расми рӯзи Садаро иҷро мекунад.

Аз сабқат намудани онҳо дар ин кор кӯтоҳӣ намудам, ҳамон рӯзи сабқат бо аспӣ заиф омадам.

Ва агар ҷони ман дар қабзаам мешуд, бегумон онро барои шумоён дар табаке мефариштадам).

Аз абёти мазкур чунин бармеояд, ки чашни Сада натавонанд афрӯхтани оташу рақсу бозӣ, ҳамчунин дар худ хайру садақа ва дастгирии мардумро дар он рӯз нисбат ба ҳамдигар дар худ гунҷонидааст. Бояд таъкид намуд, ки дар чашни Сада дар ин аҳд, дар баробари фаъолиятҳои фарҳангӣ, ҳамчун баъзе ҳолатҳои иҷтимоиро метавон пайдо намуд. Масалан, дар ин рӯз мардум чунон ба хайр намудан ва дастгирии ҳамдигар мепардохтаанд, ки ҳатто шоир дар шеъри худ гулув намуда, таъкид менамояд, ки агар ҷонро ба табақ ниҳода ҳада карда мешуд, ман бе шак онро барои дӯстон ирсол менамудам. Бинобар ин, яке аз анъанаҳои ин рӯз хайру садақа нисбат ба ҳамдигар ба шумор мерафтааст.

Ҳамчунин, чашни Сада дар адабиёт араб ва адаби арабизабони форсу тоҷик таъсири амиқи худро гузоштааст. Чунки шоирону сухансароёни давр дар эҷодиёти

худ доир ба шаби нахусти чашни Сада, оташ афрӯхтан, фурузон намудани шамъҳо, барпо кардани маҷлисҳои бодагусориву тараб ва дигар шурути хоси он, қасоиди зиёди тӯлоние дар мадҳу васф ва хамрияву таҳниятҳои чашнҳои мухталиф сурудаанд. Аз ҷумла, шоири арабизабони форсу тоҷик Меҳёри Дайламі (ваф.428/1037) шох Азизуддавларо, ки ба фурузон намудани оташ дар бурҷҳои қалъаяш дар шаби чашни Сада иҷозат дода буд, табрик намуда, сипас ўро ба фарорасии иди мазкур табрик мекунад ва роҷеъ ба тавсифи ид меғӯяд:

انتشرت فيه بني كسرى وما رسموا	رسم من النخل كان الملك عطله
لا بل تساهم فيها الغرب والعجم	نعمى على العجم خصتهم كرامتها
فخرًا وقوم يرون النار رهم	قوم يرون القرى بالنار يكسبهم
والمادحين فقد قالوا بما علموا	لا تنكرون كثرة التسال ما اقترحوا
حجاب عن طالبي معروفه اذحموا (6, 3, 360)	من اوقد النار مطروفاً ومن رفع ال

(Яъне: Ин ойинест (Сада -X.X.) аз бахшишҳо, ки онро подшоҳ бекор карда буд ва ҳар он чи фарзандони Кисро анъана гузоштаанд, ту эҳё намудӣ.

Хушо ба ҳоли Ачам, ки махсуси ин кароматанд (Сада-X.X.), на балки дар он низ Арабу Ачам сахм гузоштаанд.

Қавме омадани меҳмонро аз оташ мебинанд, ки он барояшон фахр мебошад ва қавми дигаре оташро Худои худ ҳисоб мекунад.

Ҳаргиз зиёд будани пурсандагонро, модоме ки онҳо хуш сухан гӯянд ва мадҳкунандагонро, ки онон он чӣ донанд, гуфтаанд, инкор макун.

Шахсе оташро барои раҳнамоӣ фурузон мекунаду нафаре пардаро аз пеши ҳаводорони он боз медорад, ки зиёд омаданд).

Бояд гуфт, ки шоир дар абёти аввалу сонӣ, ҳини тавсифи шаби Сада, таърихи пайдоиши онро ба шоҳони тоисломии Эрон нисбат дода, ин чашнро аз анъанаҳои хоси мардуми эронитабор шуморида, дар интишори он Арабу Аҷамро сахим медонад. Сипас, дар абёти баъдӣ, баъзе хусусиятҳои оташро зикр намуда, чунин таъкид менамояд, гурӯҳе аз мардум оташро Илоҳ мешуморанд, ки ин ишора ба дини маҷусӣ мебошад, аммо дигар мардум тавассути оташ барои худ иззату ифтихор касб мекунад. Албатта ин ишора аст ба меҳмоннавозӣ ва меҳмонпазирии мардуми бодиянишини араб, чунки онҳо дар аҳди тоисломӣ ва баъди он чунин анъана доштанд, ки шабона барои пазиرويӣ мусофирон оташ гирон менамуданд, то макони сукунати онҳоро пайдо намуда, меҳмонашон гардад.

Ҳамчунин, дар бораи бузургдории чашни Сада ва тавсифи он муаллифи “ал-Комил фи-т-таърих” ҳикояро меорад, ки он ба ҳодиса ва воқеаҳои соли 484 ҳичрӣ рост меояд. Дар соли мазкур масъулони шаҳри Бағдод барои гузаронидани чашни Сада шахрро ҷунон омода намуда буданд, ки таърих мислашро надида буд, ки дар он ҳамаи меҳмонон, амирону вазирон ва аҳолии шаҳр иштирок намуданд (8,8,475-476). Доир ба ин чашн ва омодагии саросарии шаҳри Бағдод шоирону сухансароён ашъори зиёде сурудаанд. Аз ҷумла, Абулқосим ал-Матраз (тав. ва ваф. номаълум) ин шаби чашни Садаро дар қасидае, ки бист мисраъро фарогир мебошад, тавсиф намуда, дар абёте аз он чунин ишора мекунад:

من نار قلبي أو من ليلة السدق	وكلُّ نارٍ من العشاقٍ مضرمة
بشدة الليل فيها غرة الفلق (8, 8,475)	نار تجلّت بما الظلماء واشتبهت

(Тарҷума: Ҳар оташи афрӯхтае, ки аз ошиқон аст, ё аз оташи сӯзони даруни ман ва ё аз оташи шаби Сада аст.

Оташе, ки бо он зулмати сиёҳии шаб фурузон гашту, торикии он ба сафед шудани субҳ монанд шуд).

Шоир, дар ин абёт нахуст тамоми оташро аз сузу гудоз ва оташи қалби ошиқони дилдода доништа, сипас онро ба оташи бисёр сӯзони чашни Сада, ки бо як омодагиву тайёрии комил хангоми барпо намудани чашн даргиронда мешуд, монанд кардааст.

Абулхайр Муфаззал ибни Саъиди Азизӣ яке аз шоирони арабисароӣ дарбори Азизуддавла, бахшида ба чашни Сада қасидаи тӯлоние дар мадҳи шоҳ навиштааст. Вай дар қасидааш нахуст шоҳро ба хотири таҷлили ин рӯз табрик намуда, сипас шаби чашни Садаро бо тамоми хусусиятҳои дар шеъри худ тасвир намудааст. Дар қасида аслан оташи шаби чашн бисёр тавсиф шуда, инчунин осмону замин, офтобу моҳтоб, ситораҳову сайёраҳо, шамъ ва ғайра низ зикр гардидааст. Шоир бо истифода аз санъати муболиға, равшании оташро аз нури ситораҳо қавитар тасвир намуда, таъкид менамояд, ки дар шаби мазкур ситораҳову сайёраҳо аз хичолат пинҳон гашта, аз тулуъ кардан худдорӣ мекунанд. Аз ҷумла, дар абёте аз қасидаи худ чунин мегӯяд:

منتضي للمجد والحسب	يا عزيز الدولة الملك ال
وعزيز الدين في حلب	كيف يخشى الدين حادثة
يلقها من مُزنة يُدب	أوقدت تحت الغمام فما
حجلا منّا فلم توب (7,1,217)	ليلة غابت كواكبها

(Яъне: Эй Азизуддавла подшоҳи бадастоварандаи бузургиву шараф.

Чи хел дин аз офате метарсад, дар ҳоле ки ту қавиירוдаи дин дар Ҳалаб ҳастӣ.

Дар зери абрҳо оташ фурузон кардӣ, ки бар ҳар абре расид дар ҳақиқат об шуд.

Ин шаб (яъне шаби Сада - Ҳ.Ҳ.) шабест, ки дар он ситораҳо шарм дошта пинҳон гашта, намудор намешаванд).

Шоир дар абёти мазкур ба амир Азизуддавла, ки яке аз подшоҳони замони хилофати исломӣ ба шумор мерафт, хитоб намуда дар бораи оташ ва фурузон намудани он дар чашни Сада, ки он аз анъанаҳои тоисломии мардуми эронитабор маҳсуб мешавад, сухан мекунад. Бояд таъкид намуд, ки афрӯхтани оташ ва дар атрофи он давр задан аз нигоҳи баъзе намояндагони дини ислом амали номашрӯъ маҳсуб мешавад, чунки онро ба дини маҷусият нисбат медиҳанд, вале шоир таъкид менамояд, ки баргузори ин чашн ва бузургдории шаби Сада яке аз анъанаҳои милли буда тамоман ба дин ва маросими динӣ робитае надорад. Агар он ба дин робитае медошт, бояд нахуст аз чашнгирии он подшоҳону амирон ва сиёсатмадорони замони ҳукуматҳои исломӣ ҷилавгири менамуданд.

Ҳамин тавр метавон зикр намуд, ки ашъори шуарои мазкур далел бар он ҳаст, ки қасоиди дар бораи чашни Сада навиштаи шоирони давр, яке аз навъҳои густариш-ёфтаи назми аҳди мазкур ба ҳисоб меравад. Гузашта аз тараннуми чашнҳои қадимаи аҷдодӣ дар ашъори шоирони ин давр, ҳамчунин китобҳо ва рисолаҳо низ таълиф мешуданд. Аз ҷумла Соҳиб ибни Аббод рисолае бо номи “Китоб-ул-аъёд ва фазоилин-Найруз” (Китоб доир ба идҳо ва фазилатҳои Наврӯз) дар бораи чашнҳои суннатии мардуми Эронзамин таълиф намудааст. Аз номи рисола доништа мешавад, ки дар он калимаи “аъёд” “идҳо” истифода гардидааст, ки он натавон дар бораи Наврӯз, балки дар бораи ҳамаи идҳову чашнвораҳои куҳани эронии тоисломӣ таълиф шудааст. Мутаассифона китоби мазкур то замони мо нарасидааст, чунки баъди аз миён

рафтани хонадони Бувайҳиён, қаламрави ҳукумати онҳо аз ҷониби Ғазнавиён ғатҳ карда шуд. Аз ҷумла замоне, ки Султон Маҳмуд вориди шаҳри Рай мешавад ба вай иттилоъ медиҳанд, ки дар китобхонаи шаҳри мазкур, яъне китобхонаи Соҳиб ибни Аббод вазири донишманди ин хонадон танҳо китобҳои роғзиёну мӯътазила нигоҳдорӣ мешавад. Султон Маҳмуд фармон медиҳад, ки китобҳои илми каломро ҷудо намуда, боқӣ ҳамаро оташ зананд, ки дар ин бора Ёқут чунин меорад: “Пас аз он ки Султон Маҳмуд онро ба оташ кашид, феҳристи китобҳои онро пайдо намудам, ки даҳ муҷаллад буд” (4, VI, 259). Гумон бурда мешавад, ки китоби “Китоб-ул-аъёд ва ғазои-н-Найруз”-и Соҳиб ҳамроҳи дигар осори ҷамоваринамудаи ӯ ба коми оташ кашида шуда аз байн рафтааст. Бо вучуди то замони мо нарасидани китоби мазкур ҳам, таълифи он аз ҷониби адиби арабизабони тоҷик, бори дигар шахсияти онҳоро чун посдор ва эҳғари расму одатҳои мардумӣ ва суннатҳои адабиву фарҳангии тоисломии эронӣ дар муҳити исломии қарни X ва дар қолаби адабиёти арабизабон намудор месозад.

Ҳамин тавр, метавон ҳаде зад, ки шоирони асрҳои нахустӣ исломӣ ва, махсусан, адибону суҳансароёни аҳди Зиёриёну Бувайҳиён аз шуарое маҳсуб мешаванд, ки дар ҳама анвои осори манзуми арабизабон ва мавзӯҳои тоисломии мардуми эронитабор ва расму анъанаҳои онҳо, ашғоре аз худ ба ёдгор монда, нахуст дар рушди адабиёти арабизабони форсу тоҷик ва сониян дар пешравӣ ва шукуфои адабиёт ва фарҳанги муштаракӣ арабӣ-мусалмонӣ саҳми худро гузоштаанд, ки онро муҳаққиқони гузаштаву имрӯзаи араб эътироф намудаанд. Ин қабил шоирону нависандагон бо сабақ, забон ва қолаби шеъри арабӣ мазмун ва рӯҳи адабиёт ва фарҳангу тамаддуни қуҳани тоисломии эрониро ворид намуда, дар идомаи суннатҳои адабиёти аҷдодии худ саҳми назаррас гузоштаанд.

Пайнавишт:

1. *ал-Бохарзӣ, Абутайиб. Думят-ул-қаср ва усрату аҳл-ил-қаср. 3-аҷзо. Байрут. Дор-ул-ҷил, 1415.*
2. *Тавҳидӣ, Абуҳаён Алӣ ибни Аббос. ал-Имтиноъу ва-л-муонаса. 3-аҷзо. ал-Қоҳирату, 1939-1944.*
3. *ас-Саълибӣ, Абдулмалик ан-Найсобурию. Ятимат-уд-даҳр фӣ маҳосии аҳл-ил-ъаср. 7-аҷзо. Таҳқиқу Муфид Муҳаммад. ал-Қоҳирату. Дор-ул-кутуб-ил-имия. 2000.*
4. *ал-Ҳамавӣ, Ёқут Шаҳобиддин. Муъҷам-ул-удабо. 20-аҷзо. ат-Таъбат-ус-сонияту. Байрут, Дор-ул-фикр, 1980м/1400қ.*
5. *Собӣ, Ҳилол ибну Муҳсин. Китоб-ул-вузаро. Таҳқиқу Абдуссатор Аҳмад Фарач, - Миср, бе то, 1938.*
6. *Ибн ал-Адим. Миҳёр. Дивону Миҳёр ад-Дайламӣ. Ҷузъу 3. Димашиқ, 475с.*
7. *Ибн ал-Адим. Умар ибну Аҳмад. Зубдат-ул-ҳалаб мин торихи Ҳалаб. Ҷилду 1. 739с.*
8. *Ибн ал-Асир, Алӣ ибни Муҳаммад. ал-Комилу фи-т-торих. Ҷузъу 8. 159с.*
9. *Мискавайҳ, Абуалӣ ар-Розӣ. Таҷориб-ул-умам. 7-аҷзо. ат-Таъбату-с-соният. Таҳқиқу Абулқосим Имомӣ, Сурӯш, Техрон 1379ш.*
10. *аз-Зухайрӣ, Маҳмуд Ғановӣ. ал-Адабу фӣ зилли банӣ Бувайҳ. ал-Қоҳирату, 1368, 380с.*

Reference Literature:

1. *Boharzi, Abulhasan Ali ibn Hasan. “Dumyat-al-Kasr va Usratu Ahli-l-Asr” (Depiction of Palace and Images of Contemporaries). – Beirut: The Tree of Knowledge, 1414 hijra.*

-
2. Tavhidi, Abuhayon. “Al-Imtinau va-l-Mua` Nasa” (The Book of Sweetness and Entertainment). In 3 volumes. – Cairo, 1939-1944.
  3. as-Saalabi, Abdumalik. “Yatimat-ud-Dahr fi Mahosin Ahl al-Asr” (The Century Pearl in Wonderful Creations of Contemporaries). In 7 volumes. Research by Mufid Muhammad. – Cairo: The Tree of Book and Science, 2000.
  4. al-Hamavi, Yakut Abu Abdallah Shikhabaddin “Mud`jam ul-Udabo” (Anthology of Men-of-Letters). In 20 volumes. The 3-d edition. – Beirut: The Tree of Thought, 1400 (1980).
  5. as-Sabi, Hilol ibn Muhsin. “Kitab al-Vuzara” (The Book about Vezirs). Research by Abdusattar Ahmad Faraj. – Egypt, 1938.
  6. Ibni Adim. Mekhyor. The Divan by Mekhyor Dayolami. – Damascus, V.3. – 475 pp.
  7. Ibni Adim. Umar ibni Ahmad. Great Men from Alleno and their Role in the History of the City.
  8. Ibn al-Asir, Uzuziddin Abulhasan ibn Abulkaram. “al-Kamilu fi-t-Tarikh” (Complete Code of History). In 13 volumes. – Beirut: The Tree of Generating Knowledge, 1385 (1965).
  9. Miskavayh, Abu Ali ar-Razi “Tajorib-al-Umam” (Peoples` Ordeals). In 7 volumes. The 2-nd edition. Research by Abulkasim Imami. – Tehran: Herald, 1379 hijra.
  10. Zuhairi, Mahmud al-Ganavi. “al-Adabu fi Zilli bani Buvaih” (Literature in the Epoch of Buvayhids). – Cairo, 1368 hijra.